

На крајот го разгледува *военошо и њоморскошо дело* (324—388) каде што посветува доста место за објаснуението на *ε-φε-τα* = **ἔπλετα* „колесничар“, а најпосле прилага и *Екскурс* за *Ἰππεῖς*.

III *Избрание најиши* претставуваат хрестоматија од околу 30 поцели натписи со различно содржание. Тие се главно прочитани и објаснети од Вентрис и Чадуик, Фурумарк, Палмер и др., но во врска со нив Лурје дава свои забелешки, а на некои, нпр. № 1, 14, 18, тој дава исцело свое толкување. Речникот се однесува само за избрание натписи.

*

Епохата на Микенска Грција, досега позната главно од Хомеровите поеми и археолошките наоди, ако се исклучат оскудните податоци на хетитските и египетските извори, со дешифрирањето на линеарното В писмо стана историска. Сликата на оваа епоха што ни ја дава Лурје се разликува наместа како по однос на извесни принципни ставови, така и во некои подробности од сликата што ни ја претставуваат дешифраторите. Но сепак, за расветлување на оваа епоха по Documents на Вентрис и Чадуик, книгата на Лурје „*Јазик и култура Микенској Грцији*“ и покрај показаните слабости, би можела да заземе едно меѓу првите места.

Работејќи со целокупниот натписен материјал од Кносос, Пилос и Микена Лурје ја следи и целата современа литература во врска со линеарното В писмо и дава критички осврти за сите поважни дела. Полемизирајќи во своите дела со најавторитетните учени од оваа област, тој секогаш зазема свој став по спорните прашања. Лурје има свој, целосен и завршен поглед по сите прашања. Но пак ништо не би изгубил ако се послужеше со транскрипцијата на знаците, примена, речиси, од сите. Тој има неоспорни заслуги како самостоен иследувач во оваа област оти дава интересни и оригинални сугестии и решенија по разни јазични и општокултурни прашања. Благодарение на својата широка ерудиција тој ги коментира натписите врз основа на билен компаративен лингвистички и културно-историски материјал како на грчкиот така и на соседните средоземноморски народи. Понекогаш само компаративниот материјал му е поважен отколку оригиналниот текст на натписите. Најпосле мора да му се признае и големата плодност и покрај сите опширни и понекогаш буквални повторувања.

Но за жалост треба да се забележи дека работите на Лурје носат белег на брзината со која што се издавани тие. Техничката страна и на оваа книга не е на достоината висина. Се среќаваат извонредно многу печатни грешки, особено во грчките зборови како и во некои од цитатите на натписите и покрај оние околу 200 што ги видел авторот и ги исправил на посебен лист. Освен тоа голем недостаток претставува и фактот што е оставена оваа голема книга од 400 стр. без регистар. Тоа го отежува до голема степен служењето со неа. Но сепак тоа не ја намалува нејзината научна вредност. Оваа книга претставува знатен придонес кон микенологијата и заслужува да се поздрават.

П. Хр. Илиевски, Кембриџ.

ÉTUDES MYCÉNIENNES, ACTES DU COLLOQUE INTERNATIONAL SUR LES TEXTES MYCÉNIENS — (Gif-sur-Yvette, 3—7 avril 1956), éd. M. Lejeune. Paris, Centre National de la Recherche Scientifique 1956, стр. 280.

1955 г. предузети су на иницијативу Р. Chantraine-а и М. Lejeune-а кораци за сазивање једног интернационалног састанка испитивача критско-микенских текстова. Радови учесника на томе скупу одржаном априла 1956 као и извештаји и дискусије чине главнину већ исте године објављене књиге (стр. 17—271) на чијим првим страницам налазимо податке о току састанка а на последњим одлуке донете том приликом. Те су одлуке: 1. испитивање могућности објављивања корпуса свих текстова писаних линеарном В азбуком у року од 5—10 г., 2. предлог да се у краћем року издају текстови из Кнососа и наново издају и обраде нека већ објављивана дела за што су одређени и писци, 3. смештање потпуне фотографске документације о текстовима писаним линеарном В азбуком у више центара приступачних испитивачима, 4 објављивање потпуне библио-

графије радова о текстовима и језику микенских текстова у часопису *Minos* сваких шест месеци, 5. уједначавање приказа, описа и транскрипције текстова и 6. одређена је једна стална комисија (у коју су тада ушли Е. L. Bennet, М. Lejeune, Р. Meriggi, М. Ruyéres, М. Ventris) која треба да води бригу у остварењу како ових одлука тако и новог састанка. После библиографије ове нове научне области за године 1953—1955, коју даје М. Ventris, следе радови, чији је један део посвећен претежно интерпретацији појединих знакова и текстова: J. Sundwall *Sur la signification des idéogrammes de l'écriture linéaire B* стр. 35, М. Lejeune, *Observations sur le signe 43 (AI)* стр. 39, V. Georgiev *La valeur phonétique de quelques signes du syllabaire créto-mycénien B* стр. 51, J. Chadwick *La représentation des sifflantes en grec mycénien* стр. 83, O. Masson *Les écritures chypro-minoennes* стр. 199, E. Bennett, *Correspondances entre les textes des tablettes pyliennes des séries Aa, Ab et Ad* стр. 121, М. Lejeune, *Les documents pyliens des séries Na Ng Nu* стр. 121, Обзиром на почетни ступањ на коме се ова испитивања још налазе разуме се да и ови чланци доносе покушаје одговора на нека од основних питања о фонетској слици и карактеру језика односно дијалекта бележеног тим знацима. То је случај и са чланцима који су посвећени морфолошким или лексичким појединостима као: С. Ktistopoulos *Changements de terminaisons en linéaire B* стр. 25, Н. Mühlenstein *L'adjectif mycénien signifiant „en or“* стр. 93, Р. Chantraine *Sur les noms d'agent féminins en mycénien* стр. 99, М. Ruyérez *KO-RE-TE-RE et PO-RO-KO-RE-TE-RE à Pylos* стр. 105. Али ипак већу пажњу привлаче они радови у којима се чине већ и покушаји синтезе. Ту је прво чланак Е. Risch-а *La position du dialecte mycénien* стр. 167, писца који је овоме питању већ раније посветио своју пажњу (*Mus. Helv.* 12, 1955, 63). И овде Risch полази од већ познате и признате чињенице да језик таблица из Кнососа, Пилоса и Микене писане линеарном В азбуком претставља један јединствени грчки дијалекат, за што говори фонетика, морфологија (нпр. ген. сг. на -*ao*, дат. пл. 3 декл. на -*si*) и лексички материјал (нпр. *a-to-ro-ḡo: anthropos, te-o: theos*). Risch бележи следеће архаичне црте: а) Очување лабиовелара у неким положајима, свакако пред *e i o*, док се испред а изгледа јављају лабијали. Ту се Risch не слаже с Георгијевом који (стр. 52) износи већи број примера у прилог својој тврдњи да је постојао поред знакова за лабиовеларе *qe qi qo* и знак за лабиовелар испред *a*, тј. *qa*. Георгијев тај знак налази у знаку 16, чију су вредност Ventris и Chadwick одредили са *pa*²). Као сигурне примере за *16=qa* наводи он нпр. име у дат. сг. *o-qa-wo-ni=oraon, -onos* „следбеник“ ~ *hepoma*. Дакако, мора се приметити да је код Георгијева међу тим сигурним примерима већи број оних где се ради по свој прилици о личним именима, која су и сама чешће непозната у грчком (нпр. *a-qa-to=Alphantos*), док су за друге опет одговарајући грчки облици недокументовани (нпр. *ne-qa-sa-pi=neipsa-phi* „action de se laver, pour se laver“) или се опет читање заснива на етимологијама за које само то читање тек треба да буде ослонац и доказ (нпр. *qa-si-re-u=basileus: „L'ancienne étymologie du terme qui le fait provenir de i.-e. ḡwn-ti->basi- devient donc évidente. Ou mieux ḡwati-lau-s „qui conduit, fait marcher le peuple“.*). Како се види, насупрот Георгијеву, Risch у погледу лабиовелара испред *a* и даље опрезно подржава гледиште и читања Ventris-а и Chadwick-а.

Као нарочито значајну чињеницу међу архаичним цртама „микенског“ дијалекта) Risch даље истиче б) колебање између иницијала *o-* и *jo-* код речи с првобитним иницијалским *j-* и графије које интервокалско *-j-* час бележе час не (нпр. *po-ni-ke-ja* и *po-ni-ke-a* за *phoinikea*), па на основу тога износи хипотезу „que les deux sons i.-e. s et y étaient encore distingués à cette époque“. Остали архаизми су по Risch-у с) завршетак инстр. пл. *-pi* тј. грч. *-phi*, иевр. *-phi*, d) отсуство члана и е) аугмента (обе појаве могу бити особенисти лапидарног, и архаичног стила записа), те f) употреба дуала. Risch, међутим, показује да има и архаичних црта које су у осталим грчким дијалектима сачуване, али се у микенском не појављују. С друге стране он бележи и неке иновације, какве не би очекивали у тако раном раздобљу. На основу свих тих особина и сличности с аркадско-кипарским дијалектима Risch долази до следећих закључака: 1. нема ниједне особенисти микенскога која би била страна

и аркадско-кипарском и јонскоме, а документована је у ајолском или дорском; 2. ако се аркадско-кипарски облици не подударају с јонским, микенски је углавном сачувао старије облике. Ове своје закључке Risch подржава и у своме извештају на самоме састанку (стр. 258) и налази у томе потврду тези да је у доба микенског дијалекта аркадско-кипарска група са јонском чинила неиздиференцирану групу јужних дијалеката.

Овој последњој Risch-овој тези ставио је у дискусији Benveniste једну важну хронолошку замерку (стр. 263). Он је указао на временски размак од пуних 6 векова између најмлађих микенских текстова и најстаријих дијалекатских грчких алфабетских текстова (не рачунајући Хомера). То би значило да се према Risch-у стање какво налазимо у микенском дијалекту с једне стране сачувало без дубоких промена у аркадско-кипарском, а с друге стране далекосежно изменило у јонском. Стога Benveniste већ за доба микенских текстова рачуна с диференцијацијом ових двају грана грчких дијалеката.

Али док Benveniste према томе у основи прихвата Risch-ово опрезно формулисано схватање о блискости микенског и старијих фаза аркадско-кипарског (стр. 258), догле Георгијев у своме писменом саопштењу *La KOINH créto-mycénienne* стр. 172, писаном тек марта 1956, као и у ранијој дискусији на састанку (стр. 258), најодлучније истиче да се у микенском не може никако тражити, и поред неких подударности, старији облик аркадско-кипарског дијалекта. Георгијев види у „крето-микенском“ један сложени језик неку врсту *koine*, у којој мисли да треба разликовати два дијалекта, и то дијалекат А и О према рефлексима сонаната који се не налазе у иницијалском положају. Та је *koine* по његово схватању настала вероватно око 16—15 в. ст. е. мешавином једног критског грч. дијалекта (Кносос) с једним пелопонеским (Микена, Пилос). Иако су овоме донекле блиске ставове изнели раније J. Chadwick и M. Ruidérez, још не може бити говора макар и о релативној поузданости при овим извођењима. Ако се оним бројним тешкоћама које стоје на путу дијалекатским испитивањима и код много млађег материјала писаног добро познатим алфабетом додају тешкоће које ствара непотпуно познато силабско писмо, то је и потпуно разумљиво. Додајући и читав низ других тешкоћа на које су и учесници на самоме састанку упозорили, у првом реду питање о начину настанка и ширења микенског линеарног В писма о чему немамо поузданих знања. Колебања у графици и репродукцији појединих гласова и речи могу бити условљена и дијалекатским и социјалним разликама између писара и писарских школа. Тако Bennett (стр. 261) даје у том погледу интересантне палеографске податке који показују нпр. да само један писар у читавој серији текстова употребљава облик *pe-ta*, док сви остали пишу *pe-to*.

Георгијев, уосталом, при своме раду полази од једне тезе коју је веома тешко убедљиво бранити. Насупрот Risch-у и осталим испитивачима он сматра да је линеарно В писмо у великој мери фонетски верно репродуковало сам говор. Свакако је много вероватније да се бројни консонанти који се нису налазили на почетку слога не бележе у томе писму обзиром на његову слоговну природу, него да се претпостави да се готово сви они нису ни изговарали (в. стр. 259). Стога је тешко пратити Георгијева који поред веома архаичних црта налази у микенском и такве фонетске промене које ће се доћице у грчком појавити тек у хеленистичко или чак византиско доба „d'où l'on doit inférer que le créto-mycénien est une forme à la fois très ancienne et déjà très évoluée, du grec, sans successeur direct à l'époque historique, et devant sans doute être de mille ans ou plus l'évolution que connaîtront, finalement, les parlers grecs historiques“ (стр. 259).

Док су тако радови Risch-а и Георгијева у овоме зборнику посвећени одређивању положаја „микенског“ дијалекта, догле три рада, односно извештаја говоре о односу између линеарног В и А. С. D. Ktistopoulos *Relations entre linéaire A et linéaire B* стр. 189 бележи следећих 5 група подударности: 1. око 50 заједничких знакова, 2. једна мала група речи налази се у обе врсте текстова, 3. заједнички су суфикси *-de*, *-ja*, *-na*, *-ni*, *-no*, *-pa*, *-qe*, *-re*, *-ro*, *-ta*, *-u*, 4. заједничке су смене неких завршетака (нпр. *-ja: ra*), 5. заједничке су многобројне групе знакова (нпр. иницијалско *adi*, *adu*, *aka*, *ana* итд.). P. Meriggi *Relations entre le minoen B, le minoen A, et le chypro-minoen* стр. 193

показује у једном изванредно опрезном прегледу проблематичност и проблема-тику читања линеарног А писма уз помоћ линеарнога В. Ипак неких 45 знакова, по његову схватању, од свега 70 у лин. А могу се са сигурношћу идентификовати (стр. 265). На основу материјала прочитаног на тај начин закључује да се ради о једном флективном језику, можда индоевропском, али никако грчком. Георгијев у дискусији (стр. 266), полазећи од свога читања (против кога наново износи аргументе Lejeune), сматра да је несумњиво и језик линеарног А писма грчки, а никако само некакав индоевропски говор као ликиски или пелазгијски нпр. То своје схватање у новије време Георгијев је и детаљније образложио (*Studia linguistica in honorem St. Mladenov*, Софија 1957, стр. 419—425) у једном чланку од августа 1956 г., чији је закључак опет да су текстови писани лин. А азбуком писани једним архаичним грчким дијалектом. За то своје схватање он налази довољну потврду у следећим читањима и интерпретацијама које сматра „поузданим или врло вероватним“: *-qe* = атички *te* од иевр. *kve*, *qa-pha* = ат. *baphē* од иевр. *gwabha*, *ka-pa* = ат. *skapḗ*, *pu-ko* = *phukos*, *se-da-ma-te* = *sei*, *Damater*, *pa-te-qe* = ат. *panta te*, *po-to* = *po(n)tō(s)*, ат. *pantōs*, *ki-ro* = хом. *khiloi*, ат. *khiloi* „1000“, *ki-ra* = хом. *khila*, ат. *khila* „1000“, *o-ro* = ат. *holon holōs*. Није овде потребно указивати наново на несигурност у читању и интерпретацији. Тако је Георгијев, да би дошао до свога доказа *o-ro*, за први знак морао претпоставити вредност *o*, мада он у лин. В има вредност *ku*. То он чини уз примедбу да нам читање *ku-ro* „не даје ништа“ јер му не можемо наћи одговарајућег облика у грчком. Ово значи лишавати се по вољи јединог метода за читање линеарног В, тј. претпоставке о далекосежном подударану вредности знакова у случајевима „када не даје ништа“, односно другим речима не потврђује претпоставку о грчком карактеру језика о коме треба тек читање да сведочи. Уосталом, сметња је оваквом поступку, како је упозорио већ Palmer (*Et. Mus.* 266), што би очекивали упр. *holvos*, а не *holos*. Исто тако је већ Lejeune у дискусијама на састанку указао на непоузданост читања *-qe*, које полази од претпоставке да је и у линеарном А било лабиовелара и превија потпуно питање да ли такво *-qe* у контексту претставља копулу, суфикс или било какав завршетак речи. Ипак се Георгијев, који развија огромну активност на овоме пољу, ни на овоме није зауставио, већ је децембра 1956 у чланку *La position du dialecte crétois des inscriptions en linéaire A* (Зборник Младенова стр. 427) покушао да још ближе одреди тај тобожњи архаични грчки дијалекат. Он на основу веома оскудног материјала, који по мишљењу Ventris-а (*Et. Mus.* 267) није довољан да се на њега примени метод којим је прочитао лин. В писмо, Георгијев налази сада следеће: „Le dialecte des textes en linéaire A (le dialecte de Phaistos) ne diffère pas beaucoup du dialecte de Cnossos de tablettes en linéaire B“, али ипак види неке разлике. Ово схватање Георгијева објављено је последњих месеци 1957 г. Оправданост његових извођења (која, колико ми је познато, нису од осталих испитивача самих текстова прихваћена у томе облику) показале тек даља испитивања, за која је већ састанак 1956 и публикација *Études Mycéniennes* био од великог значаја. А оно што се из закључака тог састанка види изгледа да се још није изменило: чак и основни технички посао око публиковања текстова у целини, стварања потпуних регистара и помоћних приручника још је у току, па су разумљива размимоилажења и различити покушаји тумачења и код много боље познатог језика линеарног В писма.

М. Флашар, Београд.

GEORGE E. MYLONAS, *Ancient Mycenae the Capital City of Agamemnon*. London, 1957.

Осам година после опширне и студиозне Wase-ове књиге о Микени појава нове Милонасове монографије претставља смео, мада не и неочекиван покушај нове синтезе. Време које раздваја ове две књиге припада најзначајнијем периоду у историји проучавања Микене после великих Шлиманових открића. Коначно дешифровање линеарног В писма, а затим откриће новог круга краљевских гробова 1952—1954 г., донели су низ нових и значајних елемената за употпуњавање и коначно уобличавање историје микенске цивилизације и то историје у правом смислу те речи. Милонасова књига означава